
Kimmo Nuotio – Casper Herler
– Johan Boucht (toim./red.)

Nykyajan muuttuva oikeus – Nutida rätt i förändring

r.f. Justus ry. 10 vuotta/år

Julkaisuvaliokunta

Raimo Lahti, puheenjohtaja

Markku Helin

Mika Hemmo

Risto Nuolimaa

Lea Purhonen, sihteeri

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 603 567, f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

Kannen kuva: Oikeuden tunnuksia esittävä korkokuva vuodelta 1786.

Vaasan hovioikeus. Valokuva: Unto Heinonen.

(Julkaistu Vaasan hovioikeuden luvalla.)

Kannen suunnittelu: Heikki Kalliomaa

© Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

ISSN 1458-0446

ISBN 951-855-192-8

Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 2001

Sisällys – Innehåll

Esipuhe – Företal	7
<i>Kimmo Nuotio – Casper Herler</i>	
1 Muuttuuko oikeus todella? Oikeuskehityksen syvyys muutoksen vuosikymmenellä	11
<i>Kimmo Nuotio</i>	
2 Kiinnostaako enää pohjoinen?	53
<i>Pia Letto-Vanamo</i>	
3 Maailman oikeusperheiden luokittelu 2000-luvulla.....	67
<i>Jaakko Husa</i>	
4 Nautintaoikeus Sananvapaus ja sensuuri psykoanalyttisen lainopin tarkastelussa	83
<i>Ari Hirvonen</i>	
5 Seksuaalirikosten muutokset ja sukupuolittunut subjekti	113
<i>Johanna Niemi-Kiesiläinen</i>	
6 En legalstrategi för 2000-talet	141
<i>Lars D. Eriksson</i>	
7 Havaintoja hallinnollisten säädösten antovallan puitteista uuden perustuslain järjestelmässä.	153
<i>Mikael Hidén</i>	
8 Hyvä hallinto – aito perusoikeus?	177
<i>Olli Mäenpää</i>	
9 Kohti uuden talouden juridiikkaa	191
<i>Juha Pöyhönen</i>	
10 Osakkeenomistajan oikeudesta osallistua yhtiökokoukseen	207
<i>Heikki Toiviainen</i>	
11 Anspråk och säkringsåtgärd	223
<i>Marcus Norrgård</i>	

DEN JURIDISKA UTBILDNINGEN

12 Pedagogiska utmaningar för juristutbildningen	237
<i>Johan Bärlund</i>	
13 Behövs det en ny examensreform – juridik i småbitar eller som helheter?	249
<i>Thomas Wilhelmsson</i>	
14 Om sätten att utbilda jurister	257
<i>Dan Frände</i>	
15 Den juridiska utbildningen – ett genmäle	263
<i>Johan Boucht</i>	
16 Justus r.f. 10 år – Justus ry. 10 vuotta.....	281
<i>Katriina Kuusniemi – Sanna-Maria Jokinen</i>	
Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan Vaasan koulutusyksikössä aloittaneet opiskelijat vuosina 1991–2001	295
Justus r.f.:s styrelser åren 1991–2001	298
Kirjoittajaluettelo – Förteckning över författare	299

15 Den juridiska utbildningen – ett genmäle*

Det lekande barnet, vilden, fångas in, från en tillvaro i lättja och självs våld, till skolgång, för att bli ett Gudi behagligt ämbetsfolk med bärkning in i ålderdomen.

Gustav Vasa i ett plakat till allmoge 1541

I Preludium

Juristutbildningen har i föreliggande verk, Justus r.f.:s festskrift, behandlats i artiklar av professorerna Thomas Wilhelmsson och Dan Frände, samt av överassistenten Johan Bärlund. Jag hade fördelen att ta del av uppsatserna i förväg och föreliggande bidrag är, såsom framgår av rubriken, en kommentar till dessa texter.¹ Till vissa delar är framställningen kritisk, till vissa delar instämmer i vad som tidigare har sagts; i det sistnämnda fallet bidrar exposén med kompletterande synpunkter på den anförda problematiken. I avsnitt II avhandlas inträdeskriterierna till juridiska fakulteten utifrån Frändes synpunkter, och i avsnitt III diskuteras Frändes, men även Wilhelmssons synpunkter gällande reformerandet av den juridiska utbildningen vid Helsingfors universitetet. Framställningen i avsnitt III mynnar ut i ett kort för-

* Jag är professorn Thomas Wilhelmsson, juris kandidaten Björn Boucht samt den övriga redaktionen tacksam för kommentarer och synpunkter till tidigare utkast av denna text. Den vanliga ansvarsfrihetsklausulen tillämpas. Det bör poängteras att författandet av uppsatsen är helt separerat från författarens egenskap som redaktör för föreliggande festskrift. De synpunkter som framförts representerar sålunda endast författarens personliga åsikter och bör *inte* tillskrivas redaktionen som ett kollektiv.

¹ Emedan överassistent Bärlund dock inte förefaller dryfta reformen av juristutbildningen vad gäller den egentliga examensstrukturen, i.e. det som främst diskuteras i föreliggande inlägg, och jag dessutom instämmer med hans synpunkter till de delar där inte motsatsen framkommer nedan, avhandlas inte hans artikel närmare här.

slag (III.i.) till hur den juridiska utbildningen kunde reformeras.

Förhoppningsvis kommer de synpunkter som framförs i de tre artiklarna samt i förestående kommentar att förse läsaren med tillräcklig intellektuell stimuli för att han skall förmå att forma sin egen ståndpunkt i saken och således möjliggöra nödvändig diskussion i saken. Även i föreliggande inlägg begränsas synpunkterna till utbildningen vid Helsingfors universitets juridiska fakultet, eftersom jag bedömer mig besitta tillräckligt pålitliga kunskaper endast om utbildningen vid detta lärosäte. Bedömningen av kommentarens eventuella tillämplighet på övriga utbildningar överlätes åt läsaren.

II Om inträdeskriterierna

Frände förefaller, visserligen utan att *expressis verbis* så proklamera, sympatisera med den metod enligt vilken nya studenter väljs till den juridiska utbildningen på basis av betyg, en metod som han förklarar att utgör "det enda rationella alternativet" till urvalsprov (258). Han påtalar problemen med urvalsproven *à la finlandaise* och utnyttjar som referensmaterial systemen i Tyskland och Sverige, två länder som valt att utföra studentintagningar utan urvalsprov. Efter att kort ha redogjort för hur systemen fungerar övergår han till att fråga sig huruvida det vore möjligt att genomföra ett intagningsystem baserat på student- eller andra skolbetyg i Finland, men konstaterar att det i dagens läge inte lätt låter sig genomföras på grund av dels svårigheter att fylla kvoterna, dels ekonomiska trångmål med anledning av avbrutna studier. Avslutningsvis, och inte helt utan uppgivenhet, sammanfattas att allt talar för att urvalsprovet även i framtiden kommer att bestå (259).

Jag delar inte Frändes sympatier med en s.k. betygsmo-
dell och förhåller mig skeptisk till eventuella fördelar med densamma.² Det föreligger enligt min uppfattning talrika anledningar att bibehålla urvalsprovet som det

² Den tyska modellen, som Frände visserligen berör (258) men egentligen inte förefaller hålla som en potentiell valmöjlighet, och enligt vilken i princip alla intresserade har möjlighet att inleda juridiska universitetsstudier förbigås här endast med detta omnämnande. Modellen ter sig i grunden så främmande för våra förhållanden att den knappast kan anses utgöra ett godtagbart faktiskt alternativ. Dessutom kan modellen resultera i flertalet icke-önskvärda konsekvenser för studenterna, något som också inträffat i Tyskland. *Inter alia*: Särskilt de inledande årskullarna är stora och undervisningen blir, åtminstone under de första åren, egentligen inte annat än massundervisning, både gällande föreläsningar och seminarier (som regelbundet hålls). Studentpopulationen gallras främst i samband med de två obligatoriska "Staatsexam", den första efter ca fem år och den

huvudsakliga medlet för att välja studenter till de juridiska utbildningarna. Men det bör poängteras att det sagda inte betyder att den urvalsmodell som valts vid Helsingfors universitet här automatiskt skulle heligförklaras såsom varande helt utan brister. Härför redogörs dock nedan.

Frände påpekar två svagheter med urvalsprovet: *i*) urvalslitteraturen, med andra ord huruvida det inpräntande av juridisk litteratur som förutsätts verkligen är nödvändigt, samt *ii*) vad/vilka kunskaper som skall testas i själva provet (257–258). Jag håller här med om nackdelen med att bibehålla samma inträdeslitteratur flera år i sträck på grund av dess uppenbara gynnande av fleråriga sökanden. Nämda brydsamhet kan dock svårligen vara en grund för övergivande av inträdesförhören *in toto*. (Saken har f.ö. åtminstone delvis åtgärdats inom fakulteten genom att inträdeslitteraturen byts varje år.) Istället tror jag att kravet på inlämning av juridiska texter och avklarande av ett därtill hörande krävande skriftligt förhör som kriterium för inträde fyller viktiga funktioner.

Primo. Det totala utbudet av studieplatser på universitetsnivå i dag är mycket omfattande, något som i sin tur medför givna svårigheter för blivande universitetsstudenter att välja den inriktning som de verkligen hyser intresse för och har kapacitet att klara av. Bevarande av inträdesprov ger sökandena en möjlighet att bekanta sig med den juridiska världen på ett seriöst sätt, samtidigt som de introduceras till de studier som de, i fall av inträde, kommer att bedriva samt den med studierna associerade studiemetoden. Genom uppställande av krävande litteratur med påföljande krävande förhör gallras redan i ett tidigt skede sådana sökanden bort som antingen konstaterar att de egentligen inte alls är intresserade av juridik på den förutsatta nivån, eller att de helt enkelt inte har kapacitet till det. På det sättet undviker man att juridiska fakulteten blir en uppsamlingsplats för en samling oseriösa studenter (såsom ju redan skett inom vissa utbildningar), som i sin tur både uppslukar resurser och påverkar atmosfären inom fakulteten. Med andra ord något av tankegången "åt var och en efter hans för-

andra efter den påföljande 2 ½ års praktikperioden, men även under själva utbildningens gång faller studenter av i tämligen stor omfattning (drop-out procenten under utbildningens gång är ca 40–50%; i den första "Staatsexam" underkänns ca 1/3 av den återstående 50–60% av den ursprungliga studentpopulationen som avlägger examen; i den andra "Staatsexam" underkänns endast ca 10–15%). Följaktligen förbrukas tämligen omfattande resurser på att under flera år utbilda studenter, som i slutändan ändå inte kvalificerar till jurister. Gallringen kan vidare resultera i att det mellan studenterna uppstår, och *de facto* ofta gör det, en betydande negativ konkurrens; i de värsta fallen bland annat så att böcker uppsåtligt placeras på fel hyllor i biblioteket så att endast "flyttaren" vet var den hittas, eller att sidor i böcker utrivs för att andra inte skall få möjlighet att ta del av viktiga avsnitt.

tjänst", så att de som erhållit studieplats i stället ges möjlighet att bedriva sina studier i en "resursmaximerande" och seriös miljö.

Vid fri- eller betygsintagning föreligger vidare en uppenbar risk för att någon form av (indirekt) gallring av studenterna är av nöden under studieperioden (ofta under första eller andra året). En sådan gallring av studenterna kan dock ha högst negativa verkningar för studieatmosfären, *inter alia* i form av negativ konkurrens och församrad kohesion studenterna emellan (något som kan skönjas e.g. både i Tyskland och i Sverige). Såsom konstaterat av Frände skulle detta sannolikt resultera i en även icke-önskvärd förskjutning mot ökad betydelse av betyg med påföljande betygshets bland studenterna. Med stränga inträdesfordringar sker gallringen innan studierna påbörjats och studenterna kan således studera i en lugn och trygg atmosfär.

Secundo. Även rättvisesynpunkter talar mot en betygsintagning. Ett inträdesförhör ger lika grunder att stå på för samtliga sökanden. Det går nämligen inte att bortse från att många har en tendens att ta mer lättsinnigt på den skolgång som då utgjorde grunden för intagningen, ofta helt enkelt för att de ännu inte blickat så långt som på deras kommande studiemöjligheter, och således graduerar med låga betyg, vilket i sin tur utesluter dem från vissa utbildningar. Genom att stirra sig blind på skolbetyg kan alltså universitetet gå miste om mycket gott juristmaterial. Samtidigt behöver höga betyg från skoltiden inte betyda att personen är lämpad för juridiska studier.

Genom inträdesförhör, och bevarande av den s.k. fria kvoten, i.e. intagning helt utan beaktande av betyg, ges dessa en möjlighet att på lika villkor, och till och med låga betyg till trots, söka och erhålla studieplats vid juridisk fakultet. Alla bedöms alltså utifrån en skala. Visst kan det invändas att bedömningen kan variera mellan de olika bedömarna, men denna deviation är i vilket fall som helst högst minimal. Snarare, då varje fråga handhas av olika bedömare garanteras en betydande "objektivitet" vad gäller helhetsbedömningen. Här kan nämligen inte förbises att bedömningen från olika skolor *de facto* kan variera på olika grunder, varigenom många kunde försättas i orättvisa utgångslägen.³ Om skolbetygen endast kan ge vissa tilläggspoäng, en metod som förespråkas här, påverkar denna variation inte i nämnvärd grad.

Tertio. Inte heller i frågan om vad som skall testas i urvalsprovet, delar jag Frändes skepticism till och ifrågasättande av nödvändigheten att läsa en större

³ Detta gäller dock huvudsakligen endast om både studentbetyg och skolbetyg räknas, eftersom studentbetyget i slutändan baseras på en enhetlig "centraliserad" bedömning.

mängd juridisk litteratur. Han jämför med urvalsprov till e.g. teknisk läroinrättning i vilka en granskning av kunskaperna i matematik och fysik är naturlig. För mig ter sig dock även "kunskapstestande" för inträde till juridisk fakultet genom ett juridiskt urvalsprov naturligt. Att endast utgå från att goda vitsord i studentexamen eller motsvarande automatiskt innebär att personen i fråga är lämplig att bedriva juridiska studier, och framförallt har potential att bli en god jurist, är inte approbabelt. Gymnasie- eller övrig liknande skolgång är nämligen inte över huvud jämförbar med universitetsstudier, varken till omfång eller nivå. De två studietyperna tillhör snarast två olika kognitiva universer. Insikt i det ena garanterar därför inte alls insikt i det andra.

Det är klart att man inte med samma exakthet som inom aritmetiken eller naturvetenskaperna kan testa kunskaper om e.g. en viss matematisk formel eller ett visst fysiskt händelseförlopp, men å andra sidan är det kanske just det som är poängen. Vad som istället undersöks är förmågan att *förstå* och *tillämpa* abstrakt juridiskt material samt att kunna svälja större textmassor och *identifiera* de centrala elementen materialet. Endast ett testande av minneskunskap önskas inte. Om utgångspunkten således är att vissa exakta förhållanden bör kunna granskas, håller jag med om att grunden för behållande av inträdesförhör vacklar. Men om utgångspunkten istället ändras till att vara det som nämns ovan, förändras situationen och inträdesförhörets justifikation blir uppenbarare. Genom studium av juridisk inträdeslitteratur ges studenten samtidigt en introduktion till den "ytliga" rätten som är/kan vara av utomordentligt värde i hans fortsatta studier.

På denna punkt kan emellertid riktas kritik mot den rådande gestaltningen av inträdesprovet. Om man som utgångspunkt tar att testande av kandidatens förmåga att förstå abstrakt textmaterial och identifiera centrala element i större textmassor är önskvärt, kan över huvud bruket av essäfrågor i provet, ifrågasättas. Essäfrågor testar egentligen ingenting annat än sökandens minneskunskaper. Frågornas begränsade omfattning leder till att om intressenten i fråga råkat läsa och memorerat just det stycke som frågan berör kan höga poäng i frågan erhållas. I annat fall erhålls låga eller inga poäng. En ytterligare problematik är den 'approach' till studiematerialet som sökanden kan drivas till genom essäfrågorna. Genom den typ av detaljkunskap som förväntas av tentanden förvrängs inläringen av inträdeslitteraturen till att bli mekanisk, eller helt enkelt, i större eller mindre utsträckning, utantilläring, där det verkliga *förståendet* av grundprinciperna i materialet kommer i andra hand (sökanden ges med rådande utformning av förhöret också den icke-önskvärda möjligheten att taktikera och endast chansa på essäfrågor). Detta kan knappast vara syftet med ett inträ-

desförhör. Förhöret kunde snarare, i sin helhet eller till största delen, bestå av rättsfall. Sådana är nämligen utomordentligt användbara för att avsyna just sådana kunskaper som ovan angivits vara önskvärda att kontrollera i ett juridiskt inträdesförhör. I ett rättsfall behövs sällan omfattande detaljkunskap, utan vad som snarare förutsätts är *förståelse* av de centrala principerna (principer som kanske inte framkommer *expressis verbis* i texterna, utan för vars identifiering krävs ovan nämnda *förståelse*), samt förmåga att *tillämpa* dessa i ett konkret fall. Genom att inväva olika element i ett rättsfall kan sökandens helhetsförståelse av materialet, och personens förmåga att bedriva juridiska studier, på ett tillfredsställande sätt kontrolleras. Rättsfallen kunde även kompletteras med ett s.k. materialprov, där sökanden ges en text att läsa under en viss tid. Härefter plockas texten bort och sökanden ombeds besvara ett antal frågor relaterade till det lästa materialet.

III Om utbildningsstrukturen

Såsom anförs, särskilt av Wilhelmsson, belastas dagens juristutbildning av brister vad gäller, *inter alia*, splittringen av studierna, "detaljhysterin" i inläringen titt som oftast framom ett grundligt förstående av de allmänna principerna, de ringa möjligheterna till utveckling av det rättsliga och vetenskapliga tänkandet inom utbildningsstrukturen, avsaknaden av pedagogisk växelverkan och avsaknaden av integrering mellan nationellt och internationellt. (252) Både Frände och Wilhelmsson förespråkar som en möjlig lösning en studiestruktur baserad på större studiehelheter. Frände dryftar saken på ett allmänt plan och framhåller såsom helt möjligt att vid Helsingfors universitet införa en helt kursbunden studieordning *à l'upsalienne*, med kurser omfattande hela terminer innehållande föreläsningar, skriftliga arbeten etc. och sluttentamenstillfälle i juni (260). Wilhelmsson är till viss del inne på samma linje och drar "en lans" för en ny uppläggnings av de obligatoriska ämnesstudierna i större, gärna terminslånga helheter på 10–20 studieveckor som avläggs i en fastställd ordningsföljd (253).

Trots att jag håller med om vad som sägs om defekterna och otillräckligheterna i dagens juridiska utbildning, föreligger vissa meningsskiljaktigheter gällande fördelarna med det omtalade genomförandet av större helheter.⁴ Jag förstår egentligen inte varför sådana helheter vore av nöden.

⁴ Wilhelmssons modell kan dock inte anses falla under ett sådant "rent" terminskurssystem som i huvudsak diskuteras nedan. Den av honom advocerade strukturen omfattas därför inte helt av den följande kritiken.

Mina personliga erfarenheter av det engelska universitetssystemet, samt resonemang i saken med svenska, franska och tyska studenter, gör att jag bedömer utbildningsstrukturen inom Helsingfors universitet med just uppdelningen av studierna i dels obligatoriska ämnesstudier med påföljande kortare tentamensenheter och möjlighet till kompletterande studier, dels fördjupade studier som 'slutskede', såsom varande en mycket konkurrenskraftig utbildningsmetod ur ett europeiskt perspektiv. Fördelen här är nämligen möjligheten att, åtminstone i viss utsträckning, själv kunna skräddarsy sin utbildning genom att välja just de kompletterande kurser man önskar efter att den introducerande obligatoriska ämnesstudiehelheten har avklarats. Man kan alltså själv välja i vilka ämnen man endast önskar avlägga en grundkurs, och i vilka ämnen man önskar kompletterande insikter. Modellen möjliggör dessutom en ovanlig flexibilitet vad gäller möjligheten till snabbt avklarade eller mer långvariga studier, beroende på studentens egna preferenser (behovet att snabbare kunna avlägga studierna varierar, men kan vara av särskild betydelse *inter alia* för studenter som står i beråd att grunda familj eller för äldre studenter). Ju större helheter som skapas, desto mer av denna tidsmässiga flexibilitet fråntas studenterna.⁵ Vårt förefintliga system, som visserligen knappast är perfekt, men som i grunden

⁵ Såsom framkommer i Wilhelmssons artikel konstateras i den juridiska fakultetens självvärderingsrapport att studierna är mer omfattande än i de flesta EU-länder och att tiden för avläggande av examen borde förkortas. Här om kan några kommentarer på ett allmänt plan göras. Två delfrågor bör identifieras, å ena sidan omfattningen av examenskraven, å andra sidan den individuella studentens möjligheter att studera kortare eller längre (den s.k. Mustajoki-arbetsgruppen). Vad gäller den första delfrågan håller jag helt med om att kraven till vissa delar, särskilt gällande detaljinläringen, kan bantas ner utan att i avsevärd grad påverka utbildningen kvalitativt negativt (genom att e.g. överföra en del av de obligatoriska ämnesstudiekraven till de kompletterande studierna, och därmed göra dem valbara). Till många delar fyller nämligen den ibland hysteriska detaljinläringen inte någon egentlig funktion ur ett längre pedagogiskt perspektiv.

Vad å andra sidan gäller den andra delfrågan förhåller jag mig betydligt mer reserverad till fakultetens rapport. Jag vidhåller och försvarar en liberal syn på akademiska studier och den tid de förväntas ta. Det förefaller svårt att undgå att inse att förkortandet av studietiden knappast kan motiveras av några utbildningsmässigt kvalitativa överväganden. En kortare utbildning ger knappast kvalitativt bättre jurister. En mer trolig *ratio* ter sig snarare vara av typen "kostnadsrationalitet". Intresset att avkorta studietiden verkar nämligen korrelera anmärkningsvärt väl med begivenheten att erhålla högre statsbidrag enligt statsmaktens system för fördelning av resurser till universiteten, i.e. den så kallade resultatstyrningen. Genom att förkorta studietiden lyckas universitetet 'producera' fler examina och således erhålla ett högre ekonomiskt statsbidrag. Det sagda ter sig även vara en oundviklig politik i relation till de höjningar i studentpopulationen som statsmakten åstadkommit under de senaste åren (som sammanhänger med idén om att alla bör ha hög utbildning), eftersom det

fungerar på 'frihet under ansvar-principen', där varje student är fri att bedriva sina studier i den takt och, i viss utsträckning, med det innehåll han själv önskar uppdelat i mindre enheter, är betydligt mer motiverande och stimulerande för studenterna än en centraliserad uppbyggnad där tempo, innehåll och kursordning är bestämda av administrationen till stora enheter och där studentens frihet begränsas till att välja mellan kurserna x och y , dock utan att kunna påverka x :s eller y :s innehåll. Den rådande modellens möjligheter ter sig vara rätt unika och föreligger varken i Sverige eller på kontinenten i samma utsträckning (något som utländska studenter som hört om vårt systems möjligheter beklagat). Dessa skulle lätt försvinna genom införande av ett terminssystem. Detta får inte ske.

Det är alltså så att ett längre kurssystem, termins eller helårs, *inte* är till fördel för studenterna, utan snarare medför flera nackdelar. Systemet kan fungera väl i teorin, men inte i praktiken. En av brydsamheterna är att undervisningen blir såväl fragmenterad som ytlig under kursens gång (trots att motsatsen kanske eftertraktas), eftersom undervisningen utsprids under en hel termin eller ett helt år. Följden härav kan i sin tur vara att studenten svårligen erhåller någon egentlig helhetsbild av kursen förrän i dess slutskede då *allt* material måste stormläsas för sluttentamen. Det är helt enkelt så att man under den senare delen av kursen endast vagt eller inte alls ihågkommer vad som diskuterades i början. För det andra medför omfattningen av sluttentamen lätt en avsevärd negativ stress för studenterna, vilket sedan lätt kan åstadkomma en negativ, och i värsta fall kaotisk, studieatmosfär inom fakulteten. Detta kan uppkomma även om sluttentamen 'av-

annars helt enkelt inte finns plats för den stora mängden studenter. Det som dock glöms bort är dylika prioriteringar är ekvivalenta med att "bita sig själv i svansen" och att det otvetydigt kommer att straffa sig ur ett längre tidsperspektiv. Trots att statsmakten, och universitetsadministrationen, så förefaller önska, kan nämligen kvaliteten och nivån av faktisk kunskap inte kvalitetsbestämmas utifrån snabbheten i studierna, särskilt inte vid en juridisk utbildning. Kunskap, i.e. inte enbart memorerande av vissa forskningstester, utan även förståelsen av och förmågan att tillämpa desamma, uppnås inte mekaniskt och enbart tenterande av vissa läroböcker på viss tid är ingen garant för att den verkligen uppkommer. Dessutom bör ihågkommas att studierna endast är en liten, om än formell, del av en individs totala utbildning (en utbildning som kontinuerligt pågår, också vid sidan av studierna) och bör därför inte få karaktären av att vara den enda egentliga. En student som önskar studera 6-7 år för sin examen är alltså inte och skall inte anses vara en kvalitativt lägre stående jurist än en som avklarar sin examen på 4 år.

Av dessa anledningar är allt tal om begränsning av studietiden m.m. (i vilket fack argumentet om önskvärdheten av fixerad ordning av längre kurser verkar passa fint) helt enkelt gallimatias. Se f.ö. härom i Johan Boucht, "Kunskapssynen är förvriden. Kvantitet går nu före kvalitet". *Hufvudstadsbladet* 25.9.2001, 15.

lastas', e.g. som i många engelska universitet, genom skrivande av essäer eller deltenteringar under terminens gång. För det tredje ges studenterna en högst begränsad valfrihet.

Det kan dock vara möjligt att undvika en del av de negativa konsekvenserna med ett 'rent' terminssystem om man lyckas separera de olika delmomenten i kursen så att man i tentamen *de facto* endast avlägger en mindre specifik del av kursen och de andra delarna avläggs genom essäer eller motsvarande.⁶

Problemet är att ett dylikt system långt bygger på och kräver för att fungera idealistiska, och *de facto* orealiserbara premisser. För att det effektivt skall fungera på ett önskvärt sätt förutsätts nämligen att studenterna under terminens gång konsekvent repeterar kursmaterialet (i.e. föreläsninganteckningar, utdelade texter, läser givna läskrav m.m.). Om så inte görs kan konsekvensen lätt bli de olägenheter som ovan redogjorts för. Det som administrationen emellertid (medvetet?) glömmer bort i sin iver att "rationalisera" och vara "effektivt organiserad" är realiteter och hur majoriteten av studenterna i regel opererar. Redan endast en begränsad insikt i universell studentpsykologi ger vid handen att de förutsatta premisserna inte är realistiska, eftersom studenter *de facto* inte presterar på ett så konsekvent sätt som modellen förutsätter, vare sig det är i Finland, Sverige, England, Tyskland eller Frankrike. Att förutsätta annat är en utopi. Och då så är fallet kan med fog ifrågasättas *ration* bakom övergången från en fungerande modell vars förtjänstfullhet tills största endast föreligger i teorin. Kanske är motivet att ett termins- eller årssystem säkert medför betydliga administrativa fördelar 'på pappret' för fakulteten.

En annan sak är sedan att de obligatoriska ämnesstudierna så som de ser ut i dag inte är substantiellt tillfredställande. Jag håller därför helt med Wilhelmsson om att de lämnar föga utrymme för utvecklingen av studentens vetenskapliga och rättsliga tänkande. Ämnesstudierna bör alltså ses över,

⁶ Med Wilhelmssons modell, som bibehåller det separata kompletterande skedet och inte tycks förutsätta en omfattande sluttentamen av den obligatoriska delen, kan flera av nackdelarna med ett 'rent' terminssystem så undvikas. Jag instämmer i de bakomliggande syften som anges såsom motiv, men ställer mig ändå något frågande till varför större helheter på uttalat sätt egentligen behövs och vilka fördelar man härmed skulle uppnå. Detta särskilt som, om jag har förstått Wilhelmsson rätt, de kompletterande studierna ändå skulle bibehållas. En av svårigheterna med modellen är också hur de stora studiehelheter som den medför framgångsrikt skall genomföras utan att ovan omtalade konsekvenser uppstår.

men inom ramen för existerande struktur, så att e.g. vissa ämnen eller delar av ämnen överförs från de obligatoriska ämnesstudierna till de kompletterande studierna, utformningen av tentamina revideras, muntliga tentamina eventuellt partiellt introduceras, mängden skrivna arbeten ökas, inklusive bokrecensioner⁷ (e.g. genom att minska på mängden boktentamina i de kompletterande studierna och minska det rådande låga kravet på antalet skrivna arbeten, samt som komplement till den skriftliga tentamen).⁸ Men det som här måste inses är att många av de förlägenheter och brister som påtalas inte har något att göra med utbildningsstrukturen *per se*, oberoende av form, utan beror långt på de attityder, *inter alia*, till undervisningen och till student – lärrelationen, som är förhärskande inom fakulteten.

Både Frände och Wilhelmsson dryftar den tågordning i vilken de till examen hörande delarna skall avläggas och frågar sig om inte en kursbunden studieordning kunde införas. Frände diskuterar även hur detta påverkar föreläsningarnas karaktär. Jag instämmer här i ifrågasättandet av den fria studieordningen samt i vad som framhålls om fördelarna med att få en fixerad studieordning, förutsatt att man med kursordning avser en fixerad *tentamensordning*. En kursordning i betydelsen hel- eller halvårskurser (terminskurser) röner nämligen, såsom ovan konstaterats, inte något understöd från mitt håll.

En fixerad tentamensordning⁹ vore fördelaktig i det avseendet att ordningen då skulle fixeras så att varje kurs (tentamen) byggde på varandra. Metoden skulle därmed möjliggöra en fortlöpande utveckling av studenternas juridiska kunskaper genom att varje tentamen utgjorde en grund för följande tentamen. Påbyggnadsinläring med utnyttjande av tidigare kunskap är central vid effektiverande av inläringen. Den rådande modellen

⁷ Den låga mängden skrivna arbeten inom den juridiska utbildningen, med följderna av skrivkunskaper hos många studenter är beklämmande låg, borde nödvändigtvis åtgärdas. Skriftliga arbeten utvecklar skrivförmågan, avdramatiserar uppsatsskrivandet, samt ger viktig förberedelse för avhandlingsförfattandet. Som ett jämförande exempel kan nämnas mina personliga erfarenheter från det akademiska året 2000–2001 som 'visiting student' vid University of Warwick i England, under vilket jag, som en del av de vanliga kursfordringarna, förväntades skriva åtta juridiska essäer, både rättsfallslösningar och dogmatiska utredningar, varierande i längd från 1 250 till 3 000 ord.

⁸ Utvecklingen av studierna diskuteras också av Johan Bärlund ovan i detta verk ("Pedagogiska utmaningar för juristutbildningen", 237–248).

⁹ Här gäller dock det vanliga förbehållet för alla typer av "fasta" begrepp (fixerad, absolut etc.) om att inget någonsin är helt fixerat eller absolut, utan att undantag alltid kan föreligga i vissa fall.

med helt fria studier befrämjar knappast studentens inläring på grund av avsaknaden av egentlig påbyggnadseffekt (den ger generellt ett visst kaotiskt intryck). Till exempel: att läsa rättsteori eller rättssociologi under det första året är knappast vettigt, eftersom förmågan att *förstå* vad som menas i respektive kurser kräver viss insikt i juridiken i ett större perspektiv.

I detta sammanhang uppkommer också frågan om de kompletterande studiernas position inom examen. Såsom konstaterats ovan ger de kompletterande studierna en ur europeisk synvinkel unik möjlighet till en åtminstone till viss del individuellt skräddarsydd utbildning och bör därför bevaras. Ett bekymmer som uppmärksammas är emellertid den fullständiga frihet som studenterna givits att bestämma tidpunkten för de kompletterande studierna i relation till ämnesstudien.¹⁰ Härvid uppstår lätt risken att studenten inte egentligen kompletterar kunskapen från ämnesstudien, utan att den kompletterande studien helt enkelt blir en separat tentamen utan annan än formell anknytning till ämnesstudien (så e.g. om de kompletterande studierna i arvsrätt läses tre år efter att ämnesstudien i familje- och kvarlåtenskapsrätt avlagts). Av central betydelse här är emellertid att inte bunta ihop ämnesstudierna med de kompletterande studierna, eftersom den värdefulla valfriheten då försvinner. De kompletterande studierna och ämnesstudierna bör alltså förbli separata studieelement. En möjlighet att åtgärda olägenheten vore att uppställa en tidsgräns inom vilken de kompletterande studierna till ifrågavarande ämnesstudie skall avläggas; om studenten önskar avlägga flera kompletterade studieenheter till en viss ämnesstudie kan fristen avbrytas med avläggande av den första studieenheten, varefter kan uppställas en ny tidsgräns för ytterligare enheter. Dessutom borde det traditionella betonandet av ämnesstudier som den egentliga studieprestationen överges (så att studenterna också ”vågar” avlägga kompletterande studier redan i ett tidigt skede av studierna). På så sätt kunde de två olika elementen sammanknytas till en i princip ”löst sammanhängande större helhet”. Utbudet av kompletterande studieenheter bör även ökas betydligt.

En fixerad tentamensordning skulle även möjliggöra en utveckling av föreläsningarna. Som Frände poängterade, går många studenter inom den rådande modellen på föreläsningsserier helt slumpvis oberoende av den tentamen de för närvarande förbereder sig för. Detta är problematiskt.

¹⁰ Så e.g. Johan Bärlund, i samma verk, 245.

Med en fixerad tågordning kunde föreläsningsserierna arrangeras under vissa i relation till tentamen bestämda tidpunkter. Samtidigt skulle föreläsarnas arbetsbörda koncentreras till vissa tidpunkter, varigenom flera föreläsningsserier i samma ämne kunde hållas simultant för att på så sätt undvika stora åhörargrupper. Här blir även föreläsningarnas karaktär och innehåll relevant. Vilken typ av undervisning är intressant och givande? Största delen av undervisningen är strikt dogmatisk och fokuserar vanligtvis på något delområde inom en viss 'rätt', e.g. arbetstidslagen inom arbetslagstiftningen, eller någon form av dogmatisk helhetspresentation av en viss 'rätt'. Vad det alltså i grunden är fråga om är en upprepning av det som sägs i textböckerna. Visst, det talade ordet underlättar till viss del inläringen jämfört med endast litteraturstudier, men trots detta är endast upprepningar av detaljer knappast förstummande intressanta. Det är här frågan om undervisningens karaktär och framförallt dess syften kommer in i bilden.

Om systemet med ersättande föreläsningar bevaras, i.e. föreläsningar med vilka en bok i tentamensfordringarna ersätts, och undervisningen behåller sin dogmatiska prägel, är antagligen sådana upprepande föreläsningar (delvis) oundvikliga. Men detta utesluter inte andra möjligheter. Vad som undervisningsmässigt är verkligt intressant och stimulerande är föreläsningar av en allmän problematiserande och kontextualiserande karaktär där föreläsaren utnyttjar sin beläsenhet till att sammanfatta centrala principer m.m. underliggande hela rättsområdet, som studenten med sin begränsade beläsenhet svårligen själv kan identifiera, och som ger honom en viktig grund, *vorverständnis*, att stå på under tentamensförberedelsen. Dessutom, föreläsningar där reflexion är en central undervisningsform och där man inte endast strävar efter att återge rättsområdets *varande*, utan istället, så att säga, dess *icke-varande*, kritik med andra ord, är i sanning spännande och intellektuellt berikande. Här eftersträvas studentens självreflexion över ämnet baserad på lärarens, eller tutors, incitament. Inläringen bygger sålunda inte endast på läsande och inlärande av vad andra säger och tycker. En sådan typ av undervisning är minst lika viktig, om inte viktigare, än strikt dogmatiska föreläsningar. Samtidigt kräver de dock mycket av föreläsaren.¹¹

¹¹ För något härom, se Johan Boucht, "Teaching Legal Theory in Universities of Helsinki and Warwick – A Comparative Reflection", *Oikeus* 2001, 241–250.

Vad gäller den beklagligt begränsade närmare kontakten mellan studenter och lärarkåren, påtalad av både Frände och Wilhelmsson,¹² kunde det säkert långt rättas till genom införande av vissa alternativa undervisningsmetoder. Följaktligen kunde fakulteten, och universitetet *in toto*, med fördel införa systemet med personliga tutorer, något som är vanligt e.g. i engelska universitet. Implikationen härav vore att det för varje student utsågs en medlem av lärarkåren som studentens 'förtrogne' under hans akademiska period, som verkade som rådgivare, hjälp vid problem m.m. Kort sagt, tutorn skulle stå för en stor del av de kontakter som studenten har eller kan behöva till lärarkåren. En av de uppenbara fördelarna härmed, ur bådass perspektiv, är att det under årens lopp, åtminstone i teorin, uppstår en mer personlig relation mellan tutorn och studenten, något som naturligt underlättar kontakten parterna emellan.¹³ Även seminarier (av något annan typ än dem man för närvarande använder) där man med jämna mellanrum i en mindre grupp under ledning av en lärare skulle idka problemlösning och mera konkret tillämpning av insikterna från den dogmatiska, men även kritiska, övriga undervisningen, kunde med fördel introduceras i samband med studierna till en viss tentamen. Men klart är fortsättningsvis att utan den ovan nämnda attitydförändringen kommer effekten av varje åtgärd i vilket fall som helst att vara både *begränsad* och *kortvarig*.

¹² Detta berörs även av Bärlund (i samma verk), som efter en jämförelse mellan studier i civilrätt läsåret 1910-11 och 2000-01 kommer fram till den *prima facie* förvånande, men vid närmare eftertanke förståeliga slutsatsen att "[d]en personliga kontakten och växelverkan mellan lärare och studenter har minskat, eftersom det i dagens läge är möjligt att klara av ämnesstudierna mer eller mindre anonymt", (244).

¹³ Det bör här poängteras att en tutor inte endast är en 'handledare' i professionell mening, utan att hans verksamhet, i idealfallet, snarare närmar sig en *mentors*. Ulla Lindgren från Umeå universitetet behandlade mentorskap i sin doktorsavhandling (2000) och distingerade där mellan handledning såsom varande en beroende (professionell) relation, och mentorskap såsom varande en *oberoende (personlig) relation* [35]; för närmare om teorier m.m. kring mentorskap, se Ulla Lindgren, *En empirisk studie av mentorskap i de högre utbildningarna i Sverige* (Vasa: Åbo Akademis Förlag 2000), särskilt 13-97.

Tutoreringen bör alltså inte vila enbart på en sådan beroende och professionell basis, eftersom studenten då sannolikt inte kan erfara den lättnad och komfort i tutor – studentrelationen, som är nödvändig för en framgångsrik samfärdsel dem emellan. Men, ånyo, för att uppnå detta krävs en många gånger omfattande attitydförändring hos lärarkåren, bland annat just i den tidigare påtalade uppfattningen om förhållandet mellan student och lärare.

III. i Ett kort förslag

I avsnitt III har i viss längd dryftats reformerandet den juridiska utbildningens struktur och bland annat fördelarna och nackdelarna med större studiehelteter. Det sagda kan summeras i följande korta förslag.

Studiestrukturen förblir uppdelad i obligatoriska ämnesstudier, kompletterande studier och fördjupade studier. De obligatoriska studierna bantas ner gällande både omfattning och substans, så att, såsom också framfört av Wilhelmsson, vissa delområden inom (de rådande) studieenheterna överflyttas till de kompletterande studierna, samtidigt som tonvikten av studieenheten läggs på de allmänna lärorna och principerna, etc.; betoningen av detaljkunskap överges följaktligen till stor del i detta skede. Eftersom betoningen i det här skedet egentligen bildar grunden för de kompletterande och fördjupade studierna, kan examinerings sättet fortsättningsvis (till huvuddelen) vara tentamen, e.g. delvis skriftlig, delvis muntlig, eller möjligtvis innehållande en kortare essä.

Då omfattningen av ämnesstudierna bantas ner, uppkommer ett större utrymme för de kompletterande studierna, som utgör studiernas fördjupningsskede innehållande högre detaljrikedom. Utbudet kompletterande studier bör kraftigt ökas, men kurserna bör, såsom nu, vara mindre till omfånget, så att studenten själv kan välja just de kurser som intresserar honom. De kompletterande studierna tidsbestäms på ett klarare sätt i relation till ämnesstudierna, men avläggs ännu separat, så att de två enheterna tillsammans bildar en "löst sammanhängande större helhet".¹⁴ Examineringsformen är antingen inte alls eller endast till begränsad del tentamen, och består istället av skriftliga arbeten, bokrecensioner, 'intimare' seminarieverksamhet, rättsfallslöningar, domstolsspel etc.

Strukturen kompletteras genom att den enskilda studenten stöds under sin akademiska period av en till personalen hörande personlig tutor.

Det förhandenvarande förslaget är *ett* exempel på hur juristutbildningen kan bekommas dels mer individualiserad, så att den enskilda studentens önskemål till större del beaktas kombinerad med dennes bevarade valfrihet, dels mer fördjupad till substansen och systematisk i uppbyggnaden, så att senare kunskap bygger på tidigare kunskap.

¹⁴ Här menas att studierna bestäms så att den kronologiska ordningen fastställs, snarare än att tidsramen inom vilka dessa skall avläggas fixeras. Se *supra* not 5.

IV Sammanfattande synpunkter

En utbildningsmodell, både till form och substans, är aldrig fulländad och diskussion om förbättringar behövs alltid. Därför är Frändes och Wilhelmssons inlägg välkomna. Men gräset är inte alltid grönare på andra sidan och metoder valda i andra länder behöver inte alltid vara bättre än de man redan tillämpar i det egna landet. Så är det i detta fall. Trots uppenbara brister i både intagningsystem och utbildningsstruktur, är strukturen *per se* till största delen helt tillfredsställande i mina ögon. Inträdesförhøret behöver visst tillsyn vad gäller valet av litteratur och typen av frågor, men förhøret i sig fyller klart sin funktion; den juridiska utbildningsstrukturen behöver likaså en revision, men själva ramverket fungerar och är förtjänstfullt. En förändring behöver inte alltid vara av antingen-eller-karaktär, utan kan också, om så är motiverat, ske på redan existerande fundament.

Summa summarum: Den metod för intagning till juris kandidatprogram och den grundläggande struktur för den juridiska utbildningen som Helsingfors universitets juridiska fakultet har valt är, med vederbörliga reservationer (se *III.i.*), tillfredsställande och i grunden fördelaktig för studenterna. En övergång till betygsintagning och fixerad terminskursordning är således inte önskvärd.